

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ 2005
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Η καταφυγή στον ιστορικό μύθο, δεν είναι για τον Καβάφη απόδραση από τα προβλήματα του καιρού του. Η ιστορία ποτέ δεν καταντάει στο έργο του εναλλακτική λύση που προσφέρει ένα εθνικό άλλοθι ή περιθώρια πατριωτικών ψευδαισθήσεων.

[...] Στην ιστορία λοιπόν, όχι την ένδοξη αλλά τη μεταβατική, την ελληνιστική με τη διάχυτη ηθική και πολιτική σύγχυση, (...) στην αμφιταλαντευόμενη ιδεολογία της, την οποία είχε διεξοδικά μελετήσει, στους εύκολους και εξυπηρετικούς συμβιβασμούς της και, κυρίως στην ανασφάλειά της, ο Καβάφης αναγνωρίζει τα συμπτώματα της κοινωνίας του καιρού του, την κοινωνία της «παρακμής» (βλ. M.Vitli, Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, εκδ. Οδυσσέας 1978, σελ. 296).

«Ο ποιητής Φερνάζης είναι φανταστικό πρόσωπο, αλλά το ιστορικο-πολιτικό πλαίσιο είναι αυθεντικό» (βιβλ. σελ. 62)

- (1) Η σκηνή τοποθετείται στο 74 π.Χ. Ο ημιελληνισμένος βασιλιάς του Πόντου Μιθριδάτης ΣΤ΄ ο Μέγας (120-63 π.Χ.) υπήρξε ο πιο επίφοβος ανταγωνιστής της Ρώμης στην Ανατολή: «ο ένδοξος μας βασιλιάς Μιθριδάτης, Διόνυσος και Ευπάτωρ».
- (2) Ο Δαρείος Υστάσπου ήταν, μετά τον Κύρο, ο μεγαλύτερος Αχαιμενίδης βασιλιάς της Περσίας (521-486 π.Χ.): «Το πώς τη βασιλεία των Περσών παρέλαβε ο Δαρείος Υστάσπου». Οι συνθήκες υπό τις οποίες ανέβηκε στο θρόνο είναι σκοτεινές και ύποπτες.
- (3) «Κλειδί του ποιήματος είναι το γεγονός ότι ο Δαρείος είχε σφετεριστεί το θρόνο ύστερα από αιματηρές δολοπλοκίες, και ότι ο Μιθριδάτης έγινε απόλυτος μονάρχης αφού σκότωσε τον συμβασιλέα αδελφό του. Τόσο ο ένας όσο και ο άλλος έπεσαν θύματα της υβριστικής τους φιλοδοξίας» (βιβλίο, υποσ. σελ. 62, Γ.Π.Σαββίδης, Μικρά Καβαφικά. Α΄ Ερμής 1996 σ. 293). Από το κείμενο: «Πρέπει ν' αναλύσει τα αισθήματα που θα είχαν ο Δαρείος: ίσως υπεροψίαν και μέθην».
- (4) «Άρχισε ο πόλεμος με τους Ρωμαίους. Το πλείστον του στρατού μας πέρασε τα σύνορα». Οι πολεμικές συγκρούσεις με τους Ρωμαίους χωρίζονται σε τρεις περιόδους. Η πρώτη ρωμαϊκή εισβολή (Α΄ Μιθριδατικός πόλεμος 89-85π.Χ.) κατέληξε σε αναγκαστική σύναψη ειρήνης του Μιθριδάτη με τον στρατηγό Σύλλα. Ο Β΄ Μιθριδατικός πόλεμος (83-82π.Χ.) ήταν η εισβολή του ρωμαϊκού στρατού στον Πόντο και η ήττα του από τον Μιθριδάτη. Ενώ ο Γ΄ Μιθριδατικός πόλεμος (74-66π.Χ.) κατέληξε σε συντριπτική ήττα του Μιθριδάτη από τον Πομπήιο (66π.Χ.). Ο Γ.Π.Σαββίδης και ο Δ.Μαρωνίτης υποστηρίζουν ότι ο ποιητής αναφέρεται στον Γ΄ Μιθριδατικό πόλεμο ανώ άλλοι (Ε.Σκοπετέα) υποθέτουν τις παραμονές του Α΄ Μιθριδατικού πολέμου.
- (5) «Αλλά να δούμε αν έχουμε κι ασφάλεια στην Αμισό. Δεν είναι πολιτεία εκτάκτως οχυρή. Είναι φρικτότατοι εχθροί οι Ρωμαίοι». Η Αμισός

καταλήφθηκε από τους Ρωμαίους το 71π.Χ. Ο υπερασπιστής της πόλης Καλλίμαχος, για να διευκολύνει την αποχώρησή του έβαλε φωτιά στην πόλη και την έκαψε. Η πόλη κατοικήθηκε από Έλληνες ως επί το πλείστον από την αρχαιότητα (Ιωνες άποικοι) έως την Μικρασιατική καταστροφή. Είναι αξιοσημείωτο πως τη χρονιά που γράφτηκε το ποίημα (1917) είχαν ξεκινήσει στην Αμισό οργανωμένοι διωγμοί και εκτοπισμοί χριστιανών, Ελλήνων και Αρμενίων από τους Τούρκους.

B.1. στ. 1: «σπουδαίον μέρος»

Ενδεικτική είναι η λόγια κατάληξη του επιθέτου. Σπουδαίο μέρος βέβαια της βιογραφίας ενός βασιλιά είναι το έργο του, η προσφορά του και όχι το πως κατέλαβε την εξουσία. Από την άλλη ο δόλιος τρόπος που χρησιμοποιήθηκε από το Δαρείο για να ανέβει στο θρόνο μόνο «σπουδαίος» δεν είναι.

στχ. 11: «Βαθέως σκέπτεται το πράγμα ο ποιητής».

Ο Καβάφης ειρωνεύεται τον βαθυστόχαστο προβληματισμό του Φερνάζη, το δίλημμα που αντιμετωπίζει. Η αντίδραση απελπισίας του ποιητή Φερνάζη όταν ξεσπά ο πόλεμος φανερώνει ότι πρόκειται για ψευδοδίλημμα. Ο φανταστικός ποιητής είχε πάρει ήδη την απόφασή του.

Στχ. 17-18: «Που τώρα ο ένδοξος μας βασιλεύς ο Μιθριδάτης, Διόνυσος και Ευπάτωρ».

Ο ποιητής κολακεύει αφειδώς τον Μιθριδάτη ενώ είναι γνωστό ότι σκότωσε τον αδελφό του για να γίνει μονάρχης.

Στχ. 20: «Μέσα σε πόλεμο – φαντάσου, ελληνικά ποιήματα».

Η ειρωνεία και ο σαρκασμός του ποιητή για τη στάση του Φερνάζη ως προς τον πόλεμο εκφράζεται και με την emphatic επανάληψη του «ελληνικά ποιήματα».

B.2 Στο απόσπασμα 21 –33 συνδέονται οι λέξεις «Ατυχία!» και «αναβολή». Και μάλιστα η δεύτερη επαναλαμβάνεται εμφαντικά ενώ η πρώτη συνοδεύεται με θαυμαστικό. Ο Καβάφης έτσι συνοψίζει την στάση του Φερνάζη ως προς τον πόλεμο που δεν είναι παρά «αναβολή στα σχέδια του».

Εναλλαγή γ' προσώπου «αδημονεί ο Φερνάζης» με α' πρόσωπο: «αλλά να δούμε...»: Απο την περιγραφή του ψυχικού τοπίου του ποιητή Φερνάζη με το α' πρόσωπο βρισκόμαστε πιο κοντά στον ποιητή, εισπράτοντας άμεσα και παραστατικά τις σκέψεις και τα συναισθήματά του.

«εκτάκτως οχυρή», «φρικτάτατοι εχθροί»: η χρήση επιθέτων (εδώ και επιρρημάτων) σε υπερθετικό βαθμό ή με σημασία υπερθετικού βαθμού εξυπηρετεί συνήθως την λεπτή καθαφική ειρωνεία. Εδώ αποδίδεται η άποψη του Φερνάζη για την έκβαση του πολέμου

Τέλος τα ερωτηματικά στους στίχους 31, 32 αποδίδουν την αγωνία του Φερνάζη, ενώ το αυτονόητο των απαντήσεων (ρητορικές ερωτήσεις) αφήνει να διαφαίνεται η αλαζονεία του Μιθριδάτη.

Γ. στιχ. 34 – 37

Ο αφηγητής στην ενότητα αυτή κάνει ένα καίριο σχόλιο στο στίχο 35, ότι δηλαδή, παρά την ταραχή και το φόβο για τις επικείμενες συμφορες, ο Φερνάζης δεν μπορούσε να βγάλει απ' το μυαλό του το καλλιτεχνικό πρόβλημα που τον απασχολούσε. Η εκδοχή τελικά που θα επιλέξει για το Δαρείο φανερώνει ιδιοτέλεια, αλλά τουλάχιστον είναι πιο κοντά στην αλήθεια. Η επικείμενη ήττα του Μιθριδάτη και η αλλαγή πολιτικού σκηνικού, την οποία ο ποιητής θεωρεί σχεδόν βέβαια, του επιτρέπουν να παρουσιάσει το Δαρείο όπως πρέπει να ήταν στην πραγματικότητα.

Ο Φερνάζης τελικά αποδεικνύεται ένας ποιητής που νοιάζεται πραγματικά για την τέχνη του, αλλά αυτό δεν τον απαλλάσσει απο τον καιροσκοπισμό του. Παράλληλα αποκαλύπτεται η εξάρτηση της τέχνης απο τις εξωτερικές συνθήκες, καθώς και τα καλλιτεχνικά διλήμματα που βασανίζουν συχνά τους καλλιτέχνες, ιδιαίτερα όταν σε περιόδους δύσκολες πρέπει να πάρουν μέσα απο την τέχνη τους μια συγκεκριμένη θέση. Τέλος παρουσιάζεται και μια άλλη παράμετρος: αυτή των κρίσιμων συνθηκών, που μπορεί να ωριμάζουν πιο εύκολα τη συνείδηση του καλλιτέχνη.

(Βλ. Βαγ. Αθανασόπουλος... Σαββάνη, νεοελληνική λογοτεχνία Β' τόμος, σελ 120 – 121, εκδ. Πατάκη)

Δ. Ως απάντηση είναι δυνατό να αξιοποιηθεί το κείμενο απο το σχ. βιβλίο (σελ. 304 – 305) της Λύντιας Στεφάνου (Το πρόβλημα της μεθόδου στη μελέτη της ποίησης, Κάλβος, 1972, σελ. 13-22) Ορισμοί της ποιήσης: α) στην καθημερινή χρήση.

Ο Άρης Δικταίος επισημαίνει το εύρος των δυνατοτήτων της ποίησης, την ικανότητά της να καλύπτει τις μεταφυσικές ανάγκες και αγωνίες του ανθρώπου. Παράλληλα επικαλείται τη βοήθειά της στην ύστατη στιγμή του ανθρώπου, στην μοναξιά του πριν απο τον θάνατο. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στην αρχή στον ρόλο της ποίησης να ενδύει τα όνειρα, τον νεανικό ενθουσιασμό αλλά τον ρομαντικό ρεμβασμό, τον έρωτα τη φυγή απο την πραγματικότητα. Η ποίηση παρέχει μέσα απο την απόλυτη εκφραστική της ελευθερία και μέσα απο διαστάσεις που δεν περιορίζονται απο κανένα λογικό σχήμα αυτή τη δυνατότητα. Μας βοηθά να μεταβούμε «στων ιδεών την πόλη» και εκεί να ακουμπήσουμε, να καταθέσουμε, τους φόβους, τις ανησυχίες, μα κι αυτά τα ίδια τα σώματά μας. Τέλος η βασανιστική φθορά του χρόνου, η αγωνία του θανάτου, η μεταφυσική σιωπή, η μοναξιά της ώριμης ηλικίας βρίσκουν καταφύγιο και παρηγοριά στην ποιήση, μοτίβο που χαρακτηριστικά μελετήσαμε στο ανάλογο ποιήμα του βιβλίου μας: «Βλέπεις; Έχω ακόμα διάθεση για παρομοιώσεις, - αυτό μου απόμεινε, αυτό με βεβαιώνει ακόμη πως δεν λείπω.» (Σονάτα του Σεληνόφωτος, Γ. Ρίτσος, σχ. Βιβλίο σελ. 42 – 43)